

ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА БЕЖАНСКАТА КРИЗА В БЪЛГАРИЯ

Добрин Добрев

A PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE REFUGEE CRISIS IN BULGARIA

Dobrin Dobrev

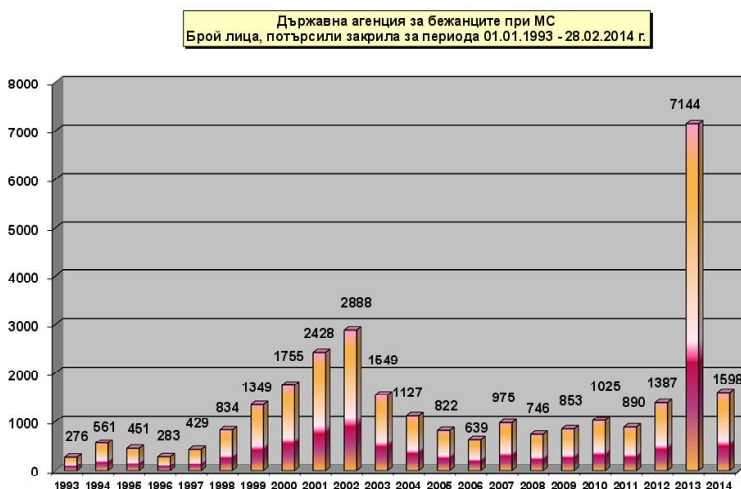
Abstract. The study defines the main threats to our country from the refugee crisis in Bulgaria in 2013 – 2014. The psychological analysis is focused on the political, legal, ethical and social aspects of the crisis. Special attention is paid to the examination of the problem in terms of C.G Jung's concept about the Shadow. The paper outlines the temporal dynamics in the development of the crisis and the possible prospects out of it.

Key words: refugee crisis in Bulgaria, C.G Jung.

Обществото ни бе силно разтревожено, когато от началото на 2013 г. хиляди бежанци от военния конфликт в Сирия започнаха да пресичат границата ни и да търсят убежище у нас. Тревожността и преживяването на заплаха се засили от отразените подробно от медиите инциденти, свързани с бежанците. Станахме свидетели на обири на български търговски обекти с насилие от страна на имигранти над български граждани, както и на множество битови престъпления от имигранти в населените места, в които са настанени. В центъра на столицата ни имаше и има необичайно струпване на големи групи имигранти, който факт сам по себе си създава притеснения. Преживяването на тревожност и заплаха от обществото ни даде и своите плодове: станахме свидетели на насилие и ксенофобски прояви спрямо имигрантите; националистически формации организираха патрули за защита от бежанците; цели населени места органи-

зираха протести и гражданско неподчинение срещу възможността там да бъдат настанени имигранти. При така описаната ситуация е уместно да си отговорим на въпросите: Какви са действителните измерения на бежанската криза у нас и доколко тя представлява реална заплаха за страната и обществото ни?

Фигура 1 представя официалната статистиката на Държавната агенция за бежанците (ДАБ) за броя лица, потърсили специална закрила от Агенцията от началото на 1993 г. до края на първото тримесечие на 2014 г. (8).

Фиг. 1

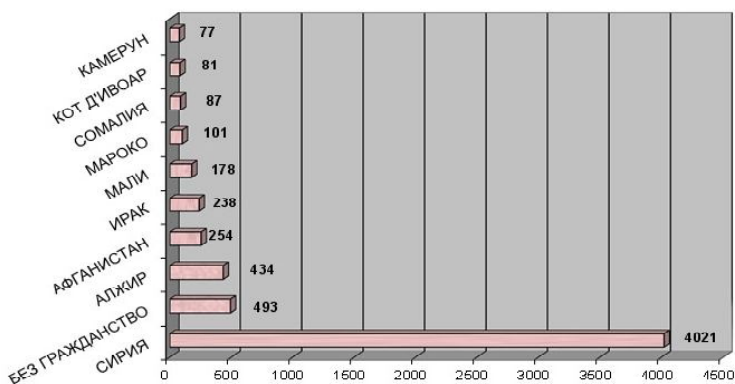
Графиката показва, че през 2013 г. молби за закрила са подали 7144 лица, което при среден брой от 1064 подадени молби за година за периода 1993-2012 г. означава около 6 пъти увеличаване на броя на имигрантите спрямо средния за страната или с около 600% увеличение на обичайния имигрантския поток. Освен тези данни, според официалното становище на министъра на вътрешните работи Цветлин Йовчев (от 28.11.2013 г.): „От началото на годината нелегално преминалите границата на България са 11 155 души. От тях 10 766 души са проникнали през границата с Турция.” (12).

Тези данни ни позволяват да формулираме две важни заплахи за страната ни. На първо място, страната ни е изправена пред безпрецедентна за времето след началото на Прехода и след приемането ни в Европейския съюз вълна от нелегални имигранти, което е основание да говорим за съществуването на действителна бежанска криза. Големият брой пристигащи бежанци са предпоставка както за хуманитарна криза в страната, така и за редица заплахи за националната сигурност и личната сигурност на гражданите. Втората голяма заплаха е заниженият или липсващ граничен контрол по границите ни, особено по границата с Турция. Големият брой заловени или доброволно предали се на властите нелегално преминаващи, предполага и голям брой незаловени, които са използвали страната ни като транзитна дестинация и/или имат възможност да реализират нелегална дейност на територията ни. Това означава, че е възможно в България безпрепятствено да проникват контрабандисти на забранени вещества, стоки и хора, престъпници и терористи. Според друга, лансирана в медиите хипотеза, Турция се опитва да ислямизира България и Балканите, като целенасочено пропуска мюсюлмански имигранти в страната ни, което на пръв поглед обяснява внезапната вълна имигранти на границата ни при положение, че страната ни не граничи директно с раздираната от гражданска война Сирия.

Перспективите за развитие на проблема също изглеждат тревожни. Според статистиката на Държавната агенция за бежанците (фиг. 1) броя лица, потърсили закрила за първото тримесечие на 2014 г. са 1598 души, което при същия темп означава отново 6500–7000 лица за цялата 2014 г. В същото време не се вижда близко разрешение на кризата в Сирия, а в Украйна има индикации за наченки на гражданска война и опасност от потенциална бежанска вълна и оттам!

Кои са хората от започналата през 2013 г. имигрантска вълна и къде отиват? Профилът на лицата, потърсили закрила в страната ни през 2013 г. според националната им принадлежност, е представен на фиг. 2.

Топ 10 страни на произход по брой лица потърсили закрила през периода 01.01 - 30.11.2013 г.

Фиг. 2

Данните от графиката показват, че голямата част от новите имигранти са бежанци от военния конфликт в Сирия (67% или около 2/3 от всички регистрирани). Останалите 33% (или около 1/3 от всички регистрирани) са от държави, в които няма актуален, военен конфликт или за имигрантите не съществува реална заплаха (поне според данните на ООН). Попадането в графа „Без гражданство” означава, че имигрантите не могат или не искат да докажат чрез документи страната си на произход (страната, от която идват и на която са граждани).

Цитираните данни ни позволяват да формулираме хипотеза относно желаната крайна дестинация на имигрантите. Хората, бягащи от военен конфликт или от друга форма на заплаха в страните си по произход, желаят да намерят сигурно убежище временно до преминаването на заплахата или за постоянно ако това им предлага по-добър живот. Имигрантите, които не могат да дефинират заплаха в страната си по произход, вероятно просто търсят по-добра страна за живеене. И при двете категории желаната дестинация е Европейския съюз и вероятно по-развита страна от ЕС, която ще им осигури по-добри условия за живот и развитие.

Предвиждайки възможността за появата на големи имигрантски вълни и бидейки стожер на защитата на човешките права, през 1999 г. страните-членки на Европейския съюз се ангажират да създадат Обща европейска система за убежище, която на европейско ниво да се справи с проблемите на бежанците и закрилата им. Като резултат през 2003 г. се ратифицира „Регламент 2003 на ЕС”, известен като “Регламент Дъблин 2” и свързаната с него система „Евродак” (Eurodac). В България регламента и системата започват да функционират от приемането на страната ни в ЕС на 1 януари 2007 г. (9). Съобразно „Дъблин 2”, хората, търсещи закрила в ЕС, могат да подадат съответната молба (за убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут и временна закрила) само в страната, в която за първи път са регистрирани на територията на Европейския съюз и тази страна трябва да реши дали да им предостави този статут. Ако бежанците продължат пътя си към някоя друга страна-членка на Общността, съответната държава има правото да ги върне в страната, която първа ги е приела. Системата “Евродак” изисква задължително сваляне на пръстови отпечатъци на кандидат-бежанците с цел да определи дали търсещият убежище вече не е подал молба за бежански статут в друга държава-членка (11).

Поради рестрикциите, създадени от „Дъблин 2”, имигрантите, попаднали на територията на страната ни, имат два основни варианта на действие. Първият е да преминат нелегално през България, а впоследствие и през поредица от страни, докато не се установят в страната от ЕС, която е целта им и чак тогава да бъдат регистрирани от властите там. В тези случаи България се използва само като транзитна страна и се избягва залавяне и регистрация. При вторият случай, имигрантите се оставят да бъдат заловени и регистрирани от българските власти, като кандидатстват за съответен вид закрила (за убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут или временна закрила). При този вариант имигрантите няма как веднага да напуснат България в посока ЕС поради ограниченията на „Дъблин 2”, а трябва да се установят в страната за постоянно със статут на закрила или да изчакат до евентуално получаване на българско гражданство, което ще им позволи свободно придвижване и установяване в друга страна от Общността. Разбира се, мнозинството от имигран-

тите не притежават необходимата информираност или образование (виж фиг. 3), за да познават изискванията на Европейското законодателство и „Дъблин 2”, в резултат на което се оказват заклещени в българската система за предоставяне на закрила на имигранти. Всички тези обстоятелства ни позволяват да дефинираме следващата заплаха за страната ни от надигналата се имигрантска вълна, а именно: България да се окаже част от „санитарния коридор” на Европа, който предпазва ЕС от нелегални имигранти.

Терминът „санитарен коридор” е въведен от противниците на “Регламент Дъблин 2”. Според тях ЕС умишлено е създал регламента, за да може богатите страни да се предпазят от притока на нежелани бежанци. Така граничните страни на ЕС, стоящи на пътя на най-мощната имигрантска вълна в последните 10 години, идваща основно от Азия и Африка, се оказват задължени, от една страна, да приемат и се грижат за бежанците, съобразно високите европейски изисквания, докато, от друга страна, не могат да пренасочват тези бежанци към останалите страни-членки на ЕС, заради изискванията на „Дъблин 2”. В „санитарния коридор” попадат България, Гърция, Италия, Франция, Испания. Ироничното е, че точно това са страните с най-лошите икономически и финансови показатели в целия ЕС. Ситуацията в България е силно притеснителна доколкото ние нямаме споразумение за реадмисия на нелегални имигранти с Турция, а над 90% от нелегалните имигранти в страната ни за 2013 г. са влезли именно от там. Това означава, че имигранти, на които е отказана закрила от страната ни, но не са посочили или доказали страна на произход (т.е. от коя страна, на която са граждани, идват), трябва да останат на издръжката на републиканския ни бюджет за неопределено време, защото не могат да бъдат върнати на територията на страната, от която са влезли – Турция.

След като бъдат регистрирани на територията на Република България имигрантите трябва да подадат молба за закрила, както и да бъдат временно настанени до получаване на отговор на молбата. Съгласно „Закона за убежището и бежанците” (ЗУБ) (3) има четири вида особена закрила, която Република България предоставя на чужденци. Това са предоставяне на убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут и временна закрила (3, чл. 1, ал. 2). Убежище се

предоставя от Президента на Република България на чужденци, преследвани заради техните убеждения или дейност в защита на международно признати права и свободи, както и в случаите, в които Президентът прецени, че държавните интереси или особени обстоятелства налагат това (3, чл. 7, ал. 2). Временна закрила се предоставя от Министерския съвет на Република България в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат държавата си по произход, поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права или насилие в големи размери на територията на съответната държава или в отделен район от нея и по тези причини не могат да се завърнат там (3, чл. 11, ал. 1). Доколкото статутът на убежище и временна закрила имат временен характер, предоставят се рядко и при изключителни обстоятелства, специален интерес за настоящото изложение представляват статутът на бежанец и хуманитарният статут.

Статут на бежанец се предоставя от Държавната агенция за бежанците на чужденец, който се страхува от преследване, поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или поради политическо мнение и/или убеждение, и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази държава или да се завърне в нея. (3, чл. 8, ал. 1). Хуманитарен статут се предоставя от Държавната агенция за бежанците на чужденец, принуден да напусне или да остане извън държавата си, тъй като е изложен на реална опасност от тежки посегателства, като: смъртно наказание или екзекуция; изтезание или нечовешко или унизително отнасяне, или наказание; тежки и лични заплахи срещу живота или личността му като гражданско лице поради насилие в случай на вътрешен или международен въоръжен конфликт. Хуманитарен статут може да бъде предоставен и по други причини от хуманитарен характер (3, чл. 9, ал. 1).

На пръв поглед, дефинираните в закона причини, поради които чужденец може да кандидатства за придобиване на статут на бежанец или хуманитарен статут, будят притеснение поради тяхната прекалено широка и неясна формулировка. Така например откриваме, че на всеки „...който се страхува от преследване...” (3, чл. 8, ал. 1). „...не може или не желае “ (3, чл. 8, ал. 1) да се ползва от закрила на дър-

жавата си по произход може да му бъде предоставен бежански статут. Странни са и формулировките в следващите членове на ЗУБ: „Преследването може да се осъществява от държавен орган или организация, на която държавата не може или не желае ефективно да противодейства.” (3, чл. 8, ал. 3); „Действията на преследване могат да бъдат ... психическо насилие...” (3, чл. 8, ал. 5). Така дефинираните законови текстове акцентират върху субективното състояние и преценка на потенциалния бежанец, а не върху обективни факти и обстоятелства, които да могат да бъдат доказани, като например наличие на военен конфликт или констатирано нарушаване на човешките права в страната по произход. Всички тези обстоятелства са предпоставка прекалено много лица да потърсят и получат закрила от страната ни неоснователно.

Опасения за заплахата за българското общество буди процесът на настаняване и пребиваване на имигрантите от момента на подаване на молба до момента на получаване на закрила или отказ на такава. След регистрацията си и подаването на молба за закрила имигрантите имат два варианта за действие: да бъдат настанени в териториалните поделения на Държавната агенцията за бежанците (в общия случай това са държавни общежития от отворен тип) или да се настанят на външен, временен адрес в страната за собствена сметка. По данни на ДАБ, до края на ноември 2013 г. общият брой лица, регистрирани и кандидатстващи за закрила от държавата, са 9330. От тях 4649 лица са настанени на външен адрес в страната за собствена сметка, а 4681 лица са настанени в териториалните поделения на ДАБ. Капацитетът на териториалните поделения позволява настаняването на 4060 лица, което означава, че процентът на запълването им е 115%. От последните 3568 лица са сирийски граждани, а бежанците от други региони са 1113 (7).

Цитираните данни, а и многобройните репортажи на медиите от края на 2013 г. свидетелстват за пренаселеност, ужасни битови условия и крайна материална нужда, в които живеят кандидатстващите за закрила. Всички тези фактори пораждаят неудовлетворение, напрежение, противопоставяне, конфликти и насилие в местата за временно настаняване, както и подтикваат към прояви на отклоняващо се, противоправно и криминално поведение в и извън общежитията.

Ситуацията се усложнява и от факта, че различни етнически и религиозни групи бежанци са принудени да съжителстват в условията на гето при това в някои случаи с течение на години докато дочакат неясното решение на администрацията относно статута и съдбата си. Пряко следствие от създалата се ситуация през 2013 г. бяха множеството случаи на бунтове и агресия в местата за временно настаняване, както и извършването на множество битови и криминални престъпления от страна на бежанците в населените места, в които пребивават. Всички тези събития доведоха до засилване на вече съществуващите недоверие, подозрителност и омразата към имигрантите от страна на българската общност, които ескалираха в прояви на насилие, расизъм и ксенофобия, както и до масови протестни действия на цели населени места срещу възможността на тяхна територия да пребивават бежанци. Несъмнено роля за ескалацията на напрежението изиграха и изказванията на определени политически фигури, както и преекспонирането на проблема от страна на медиите.

Важен фактор в нагнетяването на атмосферата и засилването на отрицателните ефекти на бежанската криза се оказа и липсата на достатъчно ефективна комуникация между държавата и емигрантите (1). Този проблем има няколко измерения. На първо място, няма достатъчно държавни служители, владеещи арабски език (обозначени в ЗУБ като „преводачи” и “тълковници”), които да играят ролята на медиатори при обмяната на информация. В същото време, мнозинството от емигрантите не владеят или владеят много слабо английски или друг западен език. „Изгубването в превода” затруднява както разрешаването на ежедневни социални и битови проблеми в местата за настаняване, така и разясняването на правата, задълженията и възможностите на бежанците, но най-вече затруднява и забавя процеса на „отсяване” при процедурата за предоставяне на статут. Второто измерение е свързано със затрудненията в межкултурната перцепция (1). Дори доброто владение на език не е достатъчно, за да се разбере културният контекст, традиции и обичаи, които в огромна степен детерминират мотивацията и нюансите на поведението. Третото измерение на комуникативния проблем е наличието на предразсъдъци и отрицателни нагласи у представителите на държавната администрация по отношение на имигрантите, доколкото държавните

служители са представители на собствената си културна общност и споделят общите стереотипи. На четвърто, но не на последно място, проблем за комуникацията е отсъствието на важни вербални и невербални умения за общуване при държавните служители, както и вкарването на комуникацията с бежанците във формалната комуникативна рамка, характерна за общуването в институциите и органите на реда.

Немалка роля в създаването на отрицателните стереотипи спрямо бежанците и преживяването им като заплаха от страна на българската общност играе отговора на въпроса: Какви права придобиват имигрантите, след като получат статус на бежанци или хуманитарен статут? Отговорът на този въпрос се съдържа в Закона за убежището и бежанците: „Чужденец с предоставен статут на бежанец придобива правата и задълженията на български гражданин, с изключение на: правото да участва в избори за държавни и местни органи, в национални и местни референдуми, както и да участва в създаването и да членува в политически партии; да заема длъжности, за които със закон се изисква българско гражданство; да бъде военнослужещ; други ограничения, изрично предвидени със закон. Чужденец с предоставен хуманитарен статут има правата и задълженията на чужденец с разрешено постоянно пребиваване в Република България.” (З, чл. 32, ал. 1), и Съгласно разпоредбата на чл. 33 ал. 1 т. 4 от Закона за здравното осигуряване (2).

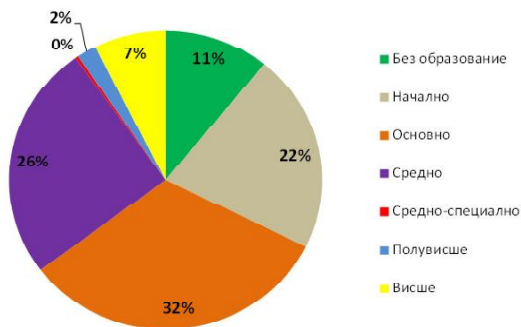
От текста на ЗУБ става ясно, че получилият статут ще имат пълен достъп до фондовете на социалноосигурителната и здравната ни системи. Като се вземе под внимание факта, че в момента здравната ни система колабира и има огромен брой българи, които не плащат здравноосигурителни вноски или държавата ги плаща вместо тях, но ползват пълноправно здравни услуги, идеята да добавим още такива хора в системата звучи силно заплашително. Много е вероятно заради езиковата бариера, ниското образование и голямата безработица в страната бежанците да не могат да започнат работа и да се самоосигуряват или ако започнат работа, тя да е в сивия сектор. Същото се отнася и до осигуровките за пенсионната система. Друго силно притеснително обстоятелство е фактът, че бежанците, чакащи производство за придобиване на статут (което може да продължи с

години), също безплатно ползват социално, здравно осигуряване и медицинска помощ т.е. биват издържани от джоба на малкото работещи в страната ни (3, чл. 29, ал. 1–7). За „удоволствието” имигрантите да пребивават в местата за временно настаняване (храна и подслон) отново плаща българския данъкоплатец, включително заплатите на държавните служители, които се грижат за тях (охранителна полиция, администрация, психолог, преводач, тълковник) (3).

Важен приоритет на страната ни е включването на придобилите право на закрила имигранти в „Националната програма за интеграция на Държавната агенция за бежанците” (7). Програмата включва редица безплатни и задължителни за получилите закрила лица дейности и мерки, сред които: задължително обучение по български език и курсове за професионална квалификация; задължителни курсове по социална и културна ориентация – история и география, традиции и празници в Република България; ежемесечно здравно осигуряване; стипендии за обучение в курсовете по български език и социално ориентиране; еднократна социална помощ до максималния размер при напускане на РПЦ и настаняване на квартира; ежемесечно финансово подпомагане за наемане на жилище и заплащане на комунално-битови разходи; седмични транспортни карти по време на обучителните курсове; месечна помощ за деца, посещаващи български общински и държавни училища; безплатни учебни материали за непълнолетните деца, които посещават българско училище; заплащане на такси за детска градина (7). Несъмнено успешната интеграция на бежанците изисква преминаването през тези дейности. Остават обаче открити въпросите: Доколко ефективни ще бъдат тези мерки и защо е необходимо те да бъдат финансирани от държавния бюджет, т.е. от нашите данъци?

Опасенията за вероятната неефективност на предлаганите от ДАБ интеграционните мерки се засилват от статистиката на Агенцията за образователния ценз на лицата потърсили закрила за 2014 г. (фиг. 3). Според графиката, едва 9% от лицата притежават висше и полувисше образование,

Държавна агенция за бежанците при МС
Лица потърсили закрила през м. февруари 2014 г. в
зависимост от обявения от тях образователен ценз

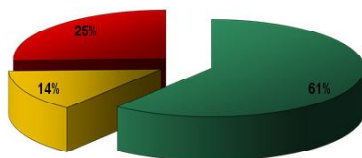

Фиг. 3

което предполага владеене на английски или друг западен език и притежаването на професионална компетентност, позволяващи бърза адаптация и интеграция. В 0% от случаите има средно специално образование, предполагащо някаква професионална квалификация! В мнозинството от случаите (65%) липсва образование или то е до ниво основно образование по критериите на държавата по произход, което означава, че тези лица трудно ще ползват или няма да могат да ползват западен език, още по-трудно ще научат сложният български език, както и, че не притежават специализирани професионални познания в някоя сфера. И обърнете внимание на следващата графика (фиг. 4) – тук не става дума за подрастващи и непълнолетни, а в 75% от случаите за зрели, пълнолетни жени и мъже!

Интересна, но и притеснителна, е статистиката за половата принадлежност на лицата, потърсили закрила. Освен графиката от фиг. 4, илюстрираща първото тримесечие на 2014 г., трябва да обърнем внимание и на общата статистика на потърсилите закрила за периода 1993 – 2013 г. (фиг. 5).

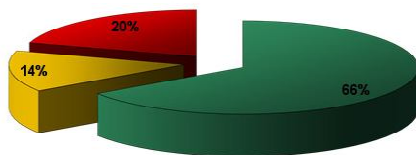
Държавна агенция за бежанците при МС
Брой лица, потърсили закрила за периода 01.02.2014 - 28.02.2014 г. в
зависимост от пола

■ Мъже ■ Жени ■ Деца

Фиг. 4

Държавна агенция за бежанците при МС
Брой лица, потърсили закрила за периода 01.01.1993 - 30.11.2013 г. в
зависимост от пола

■ Мъже ■ Жени ■ Деца

Фиг. 5

Данните и от двете фигури показват, че $\frac{2}{3}$ от имигрантите са от мъжки пол, докато останалите $\frac{1}{3}$ са непълнолетни деца и жени, които се намират в относително равно дялово съотношение помежду си. Как да интерпретираме тези данни? Всъщност обяснението е много просто и се съдържа в българското законодателство, както и в

законодателството на всички, страни, членки на ЕС, свързано с проблемите на бежанците. Според член 29, ал. 1 от ЗУБ: „Чужденец, на когото при условията и по реда на Закона за убежището и бежанците е предоставено убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут или временна закрила, има право да поиска да се събере със семейството си на територията на Република България. Разрешението за събиране на семейството се дава от председателя на Държавната агенция за бежанците.” И в този контекст: „За бежанци се смятат съпругът на чужденец с предоставен статут на бежанец и техните малолетни и непълнолетни, невстъпили в брак деца, доколкото това е съвместимо с личния им статус или не са налице (други ограничаващи) обстоятелства...” (З, чл.8, ал.9).

Формулирано по друг начин, при голяма част от имигрантските семейства пръв влиза в страната ни (а и в ЕС) само мъжът, докато останалата част от семейството може да се появи на по-късен етап, когато съпругът вече е придобил права по закрила, от които може да се възползва и цялото семейство. Разбира се, не можем да виним хората, жертви на военен конфликт или преследване, за този подход, но ако тези съждения са истинни, то броят на потенциалните бежанци за следващите няколко години трябва да бъде прогнозиран в пъти повече, доколкото арабските семейства са традиционно големи - с множество деца и често с повече от една съпруга. Същите притеснения можем да имаме и за съпрузите (мъже), които изчакват с години решение на ДАБ за получаване на статут в местата за временно настаняване – ЗУБ им позволява да приютят семейства си за срок от 1 година, след което има възможност за подновяване на срока.

Друго важно право, което законодателството предоставя на придобилите статут имигранти е сами избират къде да живеят в България: „След получаване на решение за предоставяне на статут, чужденецът представя в Държавната агенция за бежанците адреса на населеното място, в което ще се установи. Държавната агенция за бежанците изготвя писмо до общината на това населено място, въз основа на което чужденецът се регистрира и му се дава ЕГН (единен граждански номер), което е необходимо за издаване на документи за самоличност съгласно Закона за българските лични документи.” (З).

Описаните дотук факти, обстоятелства и притеснения, действително звучат доста застрашаващо и създават впечатлението за надвиснала над главата ни заплаха. Уместно е, обаче, да се запитаме: До колко бежанската криза е действителна заплаха за нас и не са ли притесненията ни просто плод на някакъв защитен психологически механизъм? Интересна възможност за интерпретация на феномените от бежанската криза ни предоставя концепцията на К. Г. Юнг за Сянката.

Концепцията за Сянката е важна част от теоретичния модел за личност на К. Г. Юнг. Авторът определя Сянката като: „нещото, което човек не желае да бъде” (5, с. 176). В това определение се включват: особености на личността, нагласи, поведения, очаквания и свързаните с тях морални оценки. Юнг смята, че хората имаме тъмна страна и всички наши особености, които са морално неприемливи за нас самите, сме склонни да преписваме на другите хора и външния свят – това са проекциите на Сянката ни. С други думи, всичко, което не харесваме у себе си, започваме да приписваме на други хора или групи от хора.

Проекциите на Сянката могат да бъдат лични и колективни. При личната проекция нежеланите черти се прехвърлят върху друг конкретен човек. Така например, индивид, който има несъзнавано желание да изневерява, приписва това желание на партньора си и става ревнив, защото моралната му система не му позволява да приеме и осъзнае, че желанието е негово собствено. Расизмът и ксенофобията са типични примери за колективна проекция на Сянката. Така качествата, които не одобряваме в нас самите, като „черни”, „мръсни”, „крадливи”, сме склонни да приписваме на други етнически групи, малцинства, националности и раси. Разбира се, не всяко нещо, което не одобряваме у външния свят, е проекция. Проекциите на Сянката се разпознават по съпровождащия ги силен афект и често появяващото се параноично преживяване на възможна заплаха от страна на обекта на проекция (6, пара. 352). Едно е да не одобряваш хомосексуалистите, съвсем различно е да изпадаш в гняв при среща с тях или да се чувстваш застрашен от общността им.

Сянката е естествено психично явление, което е невъзможно да бъде игнорирано, коригирано или унищожено. В съществуването

(проекцията) на Сянката няма нищо лошо или нездраво – хората сме така устройени, че да виждаме злото извън нас. Изходът е, както казва Юнг: да се опитваме да „прибираме” проекциите си, защото колкото повече се усилва проекцията, толкова по тъмна става Сянката и по-зли и заплашителни ни изглеждат околните. „Прибирането” на проекцията е свързано с рационализирането на ирационалните преживявания на страх и заплахата. Параноята се поражда от неизвестността. Колкото повече опознаваме рационално другите етноси и малцинствата, толкова по-малко вероятно е да ги мразим и отхвърляме. В основата на толерантността стои рационалността и познанието.

Възможно ли е негативните нагласи на българите по отношение на новите имигранти да са продукт на проекции на Сянката ни, а не на реалните събития и обстоятелства, съпровождащи бежанската криза? Съществуват обосновани предпоставки да приемем, че отрицателното отношение към днешните имигранти (в мнозинството си араби и африканци) съществуват доста преди появата на бежанската вълна. В изследване на „Отворено общество” – България от 2008 г. (4) откриваме, следните стереотипи за визираните етнически и национални общности: Арабите биват определяни от българите като: „религиозни”, „фанатици”, „терористи”, „богати”, „петрол”, „керваните с камили”, „черни”, „мръсни”, „мързеливи” и „хитри” (4, с. 95–96). Турците биват определяни като: „фанатици”, „вяра”, „фереджета”, „турско робство”, „баклава”, „съседни”, „търговци”, „добродушни”, „усърдни”, „трудолюбиви” (4, с. 112–113). Кюрдите като: „агресивни”, „лоши”, „фанатици”, „терористи”, „война”, „атентатори”, „бедни”, „малцинство”, „турци”, „мюсюлмани” (4, с. 104). За българите, негрите от Африка са: „къдрави”, „черни”, „силни”, „спортисти”, „бедни”, „болни”, „необразовани”, „изостанали”, „роби”, „трудолюбиви” (4, с. 105–106).

Наличието на такива силно отрицателни стереотипи у българите още преди началото на бежанската криза свидетелстват за проекции на Сянката ни: склонни сме да преписваме отрицателни качества на посочените етноси и националности без да имаме реален контакт с тях; преживяваме афекти, свързани с гняв и отхвърляне при срещи с тях или дори само при разговор по темата; не желаем

да ги допускаме до социална близост като съграждани, съседни или приятели; имаме силно параноично преживяване на възможна заплаха от тяхна страна.

Защитата на тезата, че неприемането на бежанците от страна на българската общност е в някаква степен обусловено от проекциите на Сянката ни, изисква да направим следващата крачка: Нека се опитаме да рационализираме ситуациите на заплаха (които умишлено подсилих с емоционални аргументи), описани в първата част на настоящата разработка и да видим до колко са основателни страховете ни от бежанците, различавайки фактите от проекцията!

В началото на рационалния анализ на бежанската криза трябва безпрекословно да признаем, че страната ни действително е изправена пред безпрецедентна за близката ни история вълна от имигранти. Най-близкото историческо събитие, което по мащаби можем да сравним със сегашната инвазия на бежанци е, може би, миграцията на българите към Метрополията след края на Първата световна война. Тук обаче трябва да се съгласим и с два други неотменни факта. Първият е, че България е член на Европейския съюз и като такъв трябва да спазва подписаните си договорености, в случая документите, регламентиращи политиката на ЕС по отношение на бежанците. Вторият е, че към момента България представлява външна граница на ЕС и много удобна географска „врата“ към Европа за голяма част от имигранти от Азия и Африка. Проблемът тук се изразява не в това, че има или ще има имигрантски вълни, а в това как се справяме с тези вълни.

В този контекст първостепенен за решаване е проблемът с охраната на южната ни граница. Голяма грешка се оказа премахването на телените заграждения и допълнителните охранителни мерки по границата ни с Турция след края на Студената война. В момента тази граница се охранява от недостатъчно на брой гранични полицаи, оборудвани с недостатъчни на брой уреди за наблюдение и контрол. Настоящото правителство предприе някои окуражаващи действия за разрешаването на проблема. На първо място, от ноември 2013 г. до настоящем (април 2014) 1500 служителя на охранителна полиция са ангажирани допълнително с охраната на граничната зона с Турция. Макар мярката да е временна и да струва скъпо, според вътреш-

ния министър тя е изиграла нужната превантивна роля и в началото на 2014 г. потока от нелегални имигранти е спаднал до 160–170 души месечно (8).

Втората важна стъпка е започналото изграждането на инженерното съоръжение (телено заграждение) по границата с Турция. Първият участък между селата Лесово и Крайново с дължина 33 километра вече е завършен. Амбицията на правителството е до средата на 2014 г. 107 км от общо 259 километровата ни граница с Турция да бъдат оборудвани със съвременни телени заграждения, видео- и термонаблюдение. Аргументът, че поставянето на телени заграждения е недемократично и несправедливо по отношение на бежанците е неоснователен, доколкото развити демокрации като САЩ и Гърция успешно прилагат загражденията като ефективен метод за охрана на границите си. Не на последно място, ефективният контрол на границата ни ще ни позволи влизане в Шенгенското пространство.

Третата важна стъпка за подсигуриването на южната ни граница е подписването на споразумение между България, Турция и Европейския съюз относно реадмисията и статута на нелегалните имигранти. В момента тези преговори са в ход, както и преговорите за изграждането на тристранен бежански център между България, Турция и Гърция. Успешното завършване на този процес ще позволи на България да връща обратно в Турция лицата, на които е отказана закрила. В този контекст стои и проблемът с „Регламентът Дъблин 2”.

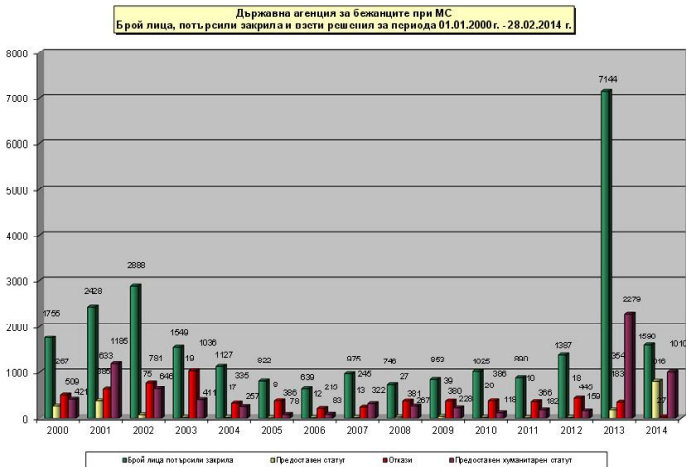
Твърденията, че България умишлено се използва като част от „санитарен коридор”, който предпазва богатите европейски страни от нелегални имигранти са най-малкото неоснователни. Според официалната статистиката на ЕС за последните 5 години четирите най-желани от имигрантите страни, в които са подадени най-много молби за получаване на закрила са Германия, Франция, Швеция и Великобритания. Като бежанската вълна там в десетки пъти надвишава вълната в България (9).

Броят на молбите за убежище и друг вид бежански статут във Франция се е увеличил със 73% за периода 2008–2013 г. и е достигнал цифрата 61 468 души. Френската агенция за бежанците отхвърля близо 90% от молбите. Според френското Министерство на вътрешните работи около 37 000 нови лица пребивават нелегално

на територията на страната всяка година (9). Около 43 900 души са потърсили убежище в Швеция само за 2012 г. За същата година в Австрия е имало около 17 500 молби за убежище, от които 3680 са били приети (9).

Подобни са мащабите на кризата и в Италия, Гърция и Испания. Според официалните данни през 2012 г. 15 715 лица, търсещи убежище са останали в Италия. Според статистиката на ЕС на милион италианци се падат 260 бежанци, но страната не е в състояние да се справи дори и с този скромнен брой бежанци. Институционална инфраструктура на страната за бежанците и търсещите убежище може да побере по-малко от една трета от тях. През 2012 г. в Гърция са арестувани 8000 сирийци за нелегално влизане в страната. Според данни на ООН само двама сирийци са получили статут на бежанец за същата година. В Испания пика на бежанската вълна е бил през 2006 г. – 31 000 души, предимно от Северна и Западна Африка, са пристигнали на Канарските острови с кораби. След засилени мерки за сигурност през 2012 г. само 173 бежанци са достигнали Канарските острови (9).

Важни за рационалната percepция на бежанския проблем в България са данните от фигура 6. Графиката представя официалната статистика на Държавна агенция за бежанците за периода 2000–2014 г. относно броя лица, потърсили закрила; броя лица, на които е предоставен статут на бежанец и хуманитарен статут, както и броя лица, на които е отказана закрила (7).

Фиг. 6

За целия разглеждан период (13 години) закрила са потърсили 25 826 лица, като впоследствие закрила (статут на бежанец и хуманитарен статут) е предоставена едва на 9585 лица, а откази са получили 5527 лица. Данните налагат извода, че са неуместни опасенията, че страната ни ще бъде залята от лица с получен статут на бежанец и хуманитарен статут, които ще източват здравната и осигурителната ни система. Статистиката показва, че за 13 години такъв статут е предоставен едва на около 1/3 от потърсилите закрила, което е свидетелство, че ДАБ коректно и професионално се справя със задълженията си. Абсолютната бройка на получилите статут – 9585 лица (или средно по 738 души годишно) също не е голяма и не е основание да се твърди, че тези хора са заплаха за бюджета, социалния или етническият мир в страната.

Друга специална мярка, която държавата използва, за да ограничи възможността чужденци неоснователно да се възползват от закрила са т.нар. списъци на сигурни държави. Мярката е регламентирана в чл. 96 – чл. 98 на ЗУБ. Съобразно нея Правителството ежегодно изработва, приема и съгласува със ЕС списъци на сигурни държави по произход, както и списъци на трети сигурни държави. Попадането на една страна в списъка на сигурните държави означава, че

нейни граждани не могат да кандидатстват за някоя от четирите форми на закрила в България или ЕС, защото последните приемат, че в тази държава в достатъчна степен са гарантирани човешките права и свободи, както и че няма индикации за осъществяване на преследване спрямо гражданите или за съществуването на военен, религиозен, етнически или хуманитарен конфликт. В случай че гражданин от сигурна страна кандидатства за закрила, молбата му не бива разглеждана и той бива връщан в страната си по произход (3).

Списъкът на трети сигурни държави отново включва страни, за които се приема, че в достатъчна степен са гарантирани човешките права и няма индикации за преследване. България приема за трети сигурни страни всички държави, които са ратифицирали Женевската конвенция от 1951 г. и Протокола за статута на бежанците от 1967 г., и които предлагат ефективна защита на търсещите убежище. Ако чужденец влезе в страната ни от такава трета сигурна страна, без тя да му е страна по произход, той отново автоматично бива връщан в третата сигурна държава без молбата му за закрила да бъде разглеждана (13).

В края на април 2014 г. България вече одобри списъка си на сигурни страни на произход и списъка на трети сигурни страни. От европейските държави в тези списъци попадат: Република Албания; Република Армения; Босна и Херцеговина; Грузия; Република Македония; Сърбия и Черна гора; Република Турция; Румъния; Руска федерация и Украйна. Повечето държави от Азия и Африка също попадат в списъка на сигурните страни. Такива са: Народна република Бангладеш; Република Индия и Китайска народна република; Алжирска народна и демократична република; Република Гана; Федерална демократична република Етиопия; Федерална република Нигерия и Обединена република Танзания. Всички държави от списъка с топ 10 страни по произход, от които пристигат имигранти в България (фиг. 2), с изключение на Сирия, са в списъка на сигурните ни страни по произход.

Като неуместни можем да определим и опасенията за некоректно формулирана законова рамка в ЗУБ, позволяваща прекомерно много лица да потърсят и получат закрила от страната ни без да имат

основания за това. Освен стандартните причина за отказ на закрила като извършено престъпление или произход от сигурна държава (З, чл. 12), член 13 от ЗУБ предоставя достатъчно законови основания на служителите на ДАБ коректно да изпълнят задълженията си и да не допуснат злоупотреба с възможността за предоставяне на бежански или хуманитарен статут. Така основания за отказ на статут на бежанец могат да бъдат: кандидата „...не посочва никакви причини за основателен страх от преследване (З, чл. 13, ал. 2); „...твърдените от него факти не съдържат подробно описание на обстоятелствата или лични подробности за изясняване на случая... (З, чл. 13, ал. 3); „...се представя с фалшива самоличност или използва неистински, подправен документ или документ с невярно съдържание...” (З, чл. 13, ал. 6); „...умишлено, в устна или писмена форма, дава невярна или укрива съществена информация относно своя случай...” (З, чл. 13, ал. 7); „... умишлено унищожи, повреди или се разпореди с паспорт, друг документ или билет, който има отношение към неговото твърдение...” (З, чл. 13, ал. 8). Особено внимание заслужава изискването на член 13, ал. 12 от ЗУБ: Основание за отказ може да бъде ако чужденецът: „... е влязъл в страната не по законоустановения ред и не заяви незабавно пред компетентен орган желанието си да получи закрила, освен ако независещи от него причини са му попречили да направи това.”. Всички тези текстове от закона дават достатъчно основания на служителите от ДАБ да откажат предоставянето на закрила при подозрителни или недостатъчно изяснени обстоятелства.

Можем дори да твърдим, че българският законодател дори се е презастраховал срещу злоупотреби от страна на имигрантите, включвайки в ЗУБ текстове, позволяващи прекалена свобода на ДАБ при взимане на решения за предоставяне на статут и звучащи доста дискриминационно: Молбата за закрила може да бъде отхвърлена когато „... е явно неправдоподобна, тъй като твърдените от него (чужденеца) факти са непоследователни, противоречиви или напълно невероятни.” (З, чл. 13, ал. 4); както и когато чужденецът „... не е представил информация, която да позволи да се установи с достатъчна сигурност неговата самоличност или гражданство.” (З, чл. 13, ал. 9).

Развитие в положителна и успокояваща насока търпи проблема с капацитета и благоустройството на местата за временно настаня-

ване на бежанците. По данни на Държавната агенция за бежанците, към 21.03.2014 г. общият брой лица, регистрирани и кандидатстващи за закрила от държавата, са вече само 7357. От тях 3418 лица са настанени на външен адрес в страната за собствена сметка, а 3939 лица са настанени в териториалните поделения на агенцията. Капацитетът на териториалните поделения вече позволява настаняването на 4150 лица, което означава, че процентът на запълването им е 82%. Сравнението с данните от ноември 2013 г. виждаме рязко намаляване на броя на настанените лица, чакащи статут, което е признак за ускоряване на темповете на процедурата по предоставяне на статут, както и признак, че е увеличен капацитета на местата за настаняване. Според Националната стратегия на ДАБ за 2014 г. капацитетът на местата за настаняване трябва да бъде увеличен с 5240 места до края на годината. Предвиждат се и конкретни специални мерки за благоустрояване на вече съществуващия сграден фонд и подобряване на условията на живот в него до нива, отговарящи на европейските стандарти (7).

Националната стратегия на ДАБ за 2014 г. предвижда и още три важни стъпки: повишаване качеството на предлаганата услуга от Агенцията, чрез обучения за повишаване на компетентността на служителите ѝ; реализиране на дейностите и мерките от плана за интеграция на получилите статут; предприемане на мерки за успешно и ефективно усвояване на средства от Европейския фонд за бежанците, за да могат финансово да се обезпечат предходните дейности (7). Тези стъпки, поне като декларирани намерения, дават нужното успокоение на опасенията, че държавните служители не са достатъчно ефективни в комуникацията с бежанците, както и на опасенията, че последствията от бежанската криза ще бъдат заплатени само от българските данъкоплатци.

Осъщественият анализ ни дава основание да направим следните по-важни изводи и обобщения:

1. Страната ни действително е изправена пред безпрецедентна за близката ни история вълна от имигранти, което е основание да говорим за бежанска криза в България. Проблемът тук се изразява не в това, че има или ще има имигрантски вълни, а в това как се справяме и ще се справяме с тази вълна.

2. Като реални заплахи за страната ни, произтичащи от бежанската криза, можем да посочим: не достатъчно ефективния граничен контрол; не достатъчно доброто качество на услугата, предлагана в местата за временно настаняване; недостатъчно ефективната комуникация на държавните служби с бежанците; наличието на силни негативни предразсъдъци и настроения към емигрантите от страна на българите. Действията и мерките за справяне с кризата трябва да са ориентирани именно в тази посока.

3. Имаме достатъчно основания да приемем, че правната рамка, третираща бежанския проблем у нас и в Европейския съюз, е достатъчно добре и адекватно конституирана. Проблемът тук е не в законите формулировки, а в тяхното ефективно прилагане, както и в отношенията с трети страни, които са извън юрисдикцията на ЕС. В този план, изключително важно за страната ни е изработването и подписването на споразумение с Република Турция, както за реадмисия на имигранти, така и за съвместни действия и мерки за справяне с бъдещи имигрантски вълни.

4. Краткосрочните мерки, предприети от страната ни за справяне с кризата, са ориентирани в правилната посока. Акцентът тук трябва да бъде поставен върху повишаване качеството на предлаганите на бежанците услуги, както и в изработването на механизъм, които да осигури прозрачност на процеса на усвояване на средства.

5. Потвърди се тезата, че неприемането на бежанците от страна на българската общност е в голямата си част обусловено от проекциите на Сянката ни. В този план е необходимо да се предприеме подходяща медийна стратегия, която да позволи рационализирането на страховете, както и да се избягват екстремистки политически изказвания.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Владкова, Г.** Комуникация по границата в условия на бежанска вълна от Сирия. В: Сборник от Международна научна конференция „Нови предизвикателства пред сигурността на Балканите“. Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, Велико Търново, 2014.

2. Закон за здравното осигуряване (Обн. ДВ. бр.70 от 19.06.1998 г.; последно изм. ДВ. бр.35 от 22.04.2014 г.)
3. Закон за убежището и бежанците (Обн., ДВ, бр. 54 от 31.05.2002, в сила от 01.12.2002; изм. ДВ., бр.31 от 8.04.2005 г.; изм. ДВ., бр. 30 от 11.04. 2006 г.; изм. и доп. ДВ, бр. 52 от 29.06.2007 г.; изм. и доп. ДВ, бр. 109 от 20.12.2007 г.
4. **Пампоров, А.** Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата в България, 2009. <http://www.osf.bg/downloads/File/Social-DistancesReport.pdf>
5. **Самюелз, А.** Критически речник на аналитичната психология на К. Г. Юнг. Плевен, 1993.
6. **Jung, C. G.** Collected Work (CW), London, Princeton University Press.
7. <http://www.aref.government.bg>
8. <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0212&n=2950&g=>
9. http://news.ibox.bg/comment/id_65601472
10. <http://www.dnes.bg/evrointegracia>
11. <http://www.unhcr-centraleurope.org>
12. <http://offnews.bg/news>
13. <http://insmarket.bg>